

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

LEGAL DESIGN AZ ADATVÉDELMI TÁJÉKOZTATÓK TERÜLETÉN, MINT EGYIK LEHETSÉGES MEGOLDÁS A JOGHOZ VALÓ HOZZÁFÉRÉS PROBLÉMAKÖRÉBEN

JELIGE: NNP568

2024.10.31.

A dolgozat szerzőjeként kijelentem, hogy a dolgozat készítéséhez nem vettem igénybe a mesterséges intelligencia eszközeit.

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés	4
II.	A legal design jelenségének vázlatos bemutatása.....	5
1.	<i>Legal design, mint a jog elérhetőségét segítő eszköz</i>	6
2.	<i>Jogi információdizájn</i>	8
III.	Az adatvédelmi tájékoztatók problémája	9
1.	<i>Információs túlterhelés</i>	9
2.	<i>A közérthetőség hiánya</i>	10
3.	<i>Ragaszkodás a korábban alkalmazott sémákhoz</i>	11
IV.	Legal design a törvényi követelményekkel összhangban az adatvédelem területén	12
1.	<i>Az Infotörvény</i>	13
2.	<i>A GDPR hatásai</i>	13
3.	<i>A DSA rendelet</i>	14
4.	<i>Az átláthatóság követelménye a gyakorlatban</i>	15
V.	Legal Design megoldási lehetőségek	16
1.	<i>A közérthetőség javítása</i>	17
2.	<i>Tagolás és folyamatábrák alkalmazása</i>	18
3.	<i>Ikonok használata</i>	18
4.	<i>A gyakorlatban megjelenő adatvédelmi szabályzatok elemzése, példa a megfelelően felépített adatvédelmi tájékoztatóra és süti-kezelő ablakra</i>	20
VI.	Összegzés és következtetések	23
	Felhasznált irodalom jegyzéke	25
	Internetes hivatkozások	26
	Felhasznált jogszabályok	27

I. Bevezetés

A jog elérhetősége elengedhetetlen a jogbiztonsághoz. Az állampolgároknak ismerniük kell a hatályos jogi normákat, ezekből fakadó jogaikat és kötelezettségeiket. Habár a normavilágosság elve alkotmányos követelmény, ez a gyakorlatban mégsem valósul meg maradéktalanul.¹ Konzervatív megközelítések szerint ez nem is fog változni soha, a jog sohasem lesz érthető a laikusok számára. Rajtam kívül ezzel sokan nem értenek egyet és napjainkra olyan mozgalmak alakultak ki, mint a tervezői gondolkodás átültetése a jog területére. A legal design kifejezés hallatán előfordulhat, hogy csak a külsőségekre asszociálunk. Valójában sokkal többről van szó annál a dizájnál, ahol esztétikai szempontok alapján végzett tervezésen van a hangsúly. Ez a fogalom azért jött létre, mert sok esetben hiányzik valami a jogból, aminek annak elemi részének kellene lennie külön megnevezés nélkül is: ez pedig a jog elérhetősége.

Jelen dolgozatomban a legal design adta lehetőségeket szeretném bemutatni az adatvédelem szférájában, amely egyike azoknak a problémákkal teli területeknek, ahol felüti fejét az átláthatóság és közérthetőség hiánya. A következőkben azt fogom megvizsgálni, milyen problémák merülhetnek fel az adatvédelmi tájékoztatókkal összefüggésben a gyakorlatban, hogy az adatvédelem területén bizonyos jogi sablonoknak mely részeit érdemes újragondolni. Emellett szeretném azt is bemutatni, hogy a legal design mely eszközeivel lehet ezeket az újításokat kivitelezni. Az alapprobléma felvázolása után szó lesz a törvényi követelményekről, az Infotörvény, a GDPR és a DSA rendelet gyakorlati alkalmazásának hatásáról is, majd konkrétan pár megoldásról a tervezői eszköztárból.

A legal design egyre inkább beszűrődik a jog egyes területeire, melyek közül az adatvédelem szempontjából talán elmondhatjuk, hogy kiemelt szereppel bír. Az adatvédelmi szabályzatok fontos jogokat és kötelezettségeket tartalmaznak a felhasználókra nézve, melyek megismerése kulcsfontosságú a biztonságuk érdekében. Ez azonban nem mindig érvényesül a gyakorlatban, mivel a laikus felek számára nehezen értelmezhetőek ezek a jogi szövegek. Bizonyos tájékoztatók sokszor oldalakon keresztül taglalják az információkat, melyek elolvasását így végképp nem kísérlik meg az eredeti címzettek. E problémakört kezeli többek között Az Európai Unió legfontosabb, vonatkozó szabálya, az általános adatvédelmi rendelet (GDPR) amely az átláthatóság és közérthetőség biztosítását írja elő. Ez egy olyan követelmény, amit a legal design módszereivel sikeresen el lehet érni anélkül, hogy az eredeti jogi tartalma sérülne a szövegnek.

¹ Schmidt Péter: Jogi dizájn a joghoz való hozzáférés szolgálatában. In: Zódi Zsolt (szerk.): Jogi technológiák. Digitális jogalkalmazás. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022. 274. o.

II. A legal design jelenségének vázlatos bemutatása

A tervezői gondolkodás nem képezi a jogász munkájának szerves részét, sőt, meglehetősen távol áll attól. Maga a legal design, mint tudományos kifejezés sem egységesen elfogadott még és a fogalom is csak körülbelül 2010 óta van jelen kimutathatóan a szakirodalomban.²

A legal design kifejezésre nincs hivatalos magyar fordítás, de ahogy azt Schmidt Péter is felveti tanulmányában,³ a legideálisabb a „jogi dizájn” kifejezés lenne, mely kellően kifejezi ezt a meglehetősen tág fogalmat, anélkül, hogy a kifejezést elvinné a jogi norma, vagy - másik oldalát nézve - a jogász, mint személy irányába.⁴

A fogalmat a következőképpen lehetne meghatározni: „Jogi dizájnnak nevezzük azt az interdiszciplináris megközelítést, amely során jogi információkat, szolgáltatásokat, folyamatokat és rendszereket a tervezői gondolkodás céljaival és eszköztárával elegyítünk.”⁵ Röviden úgy lehetne megfogalmazni, hogy a tervezői gondolkodás és a jogi megközelítés ötvözése.

A gyakorlatban számos megjelenési formájával találkozhatunk. Mindenekelőtt amiket szorgalmaz: az ügyfelek megismerése és kollaboráció velük, a jogi szövegek megfelelő tagolása, közérthető nyelvezet és adott esetben grafikai megoldások alkalmazása.

Fontos a kliensek és igényeik megismerése, ahhoz hogy a megfelelő jogi produktumot kaphassák meg a munkafolyamat végén. Ehhez hozzá tartozik helyzetük és a problémáik megismerése, melyek alapján el kell végezni a megfelelő kutatómunkát. Sok társaság felismerte már azt is, hogy például egy olyan weboldal, amelynek az adatkezeléséről szóló tájékoztatója és sütikezelése átlátható, felhasználóbarát, milyen sokat számít az ügyfelek megnyerésekor – ez is a legal design része.⁶ Ha az eredményt vesszük górcső alá, akkor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a laikus emberek számára a legnagyobb gondot a jogi dokumentumok jelentős terjedelme és nehezen értelmezhető szövegezése szokta jelenteni. Ezért is fontos a szerkesztés, vagyis a szöveg tagolása és annak könnyen áttekinthető

² U.o. 261. o.

³ Schmidt Péter az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán, valamint a Bibó István Szakkollégiumban 2021-ben szerzett diplomát. A kötetbe, melyet Zódi Zsolt szerkesztett, a Digitális Jogalkalmazás Munkacsoport tagjaként írt, mint a legal design témakörében készült első magyar nyelvű tudományos munka szerzője.

⁴ U.o. 260. o.

⁵ U.o. 259. o.

⁶ Csöndör Kamilla: A dizájn eszköztára a jogban – hogyan sajátítsuk el a legal design adta lehetőségeket? 2024. <https://arsboni.hu/a-dizajn-eszkoztara-a-jogban-hogyan-sajatitsuk-el-a-legal-design-adta-lehetosegeket/> (2024.10.31.)

megjelenése. Azt, hogy a szövegszerkesztésnél milyen eszközöket kell használni, többek között a dokumentum fajtája határozza meg, hiszen ez változhat attól függően, hogy például egy szerződést, vagy éppen egy adatvédelmi tájékoztatót kell elkészíteni. A már meglévő sablonok használata nem számít ritkaságnak, ugyanakkor ezek az idő múlásával elavulttá válhatnak. A legal design mozgalom keretében már létrehoztak bizonyos dizájnmintákat⁷, melyeket online lehet elérni és meghatározott jogügyletekre, jogi tájékoztatókra tartalmaznak sémákat, vázlatokat. A szövegszerkesztés mellett a nyelvezet és a hangnem szintén egy meghatározó elem. A kevésbé érthető és következetes megfogalmazással létrehozott dokumentumok olvasása a befogadó figyelmének lankadását fogják eredményezni, valamint a lényeges információk kiszűrésének képtelenségét. Ez nagy mértékben gátolja a joghoz való széleskörű hozzáférés lehetőségét. A legal design a közérthetőbb megfogalmazást és az egyszerűsége törekvést szorgalmazza. A jogi szakkifejezések használatánál konzekvensen kell visszautalni egy már korábban megnevezett fogalomra, kerülve ezzel a félreérthető információátadást. Az érthető fogalmazás mellett már csak egy plusz faktor a címzettek megszólító barátságos hangnem, a nagyobb fokú bizalom megnyerése érdekében. Minden nyelvi és szövegszerkesztési technika mellett hasznos lehet még grafikai megoldásokkal élni, amennyiben lehetséges. Az információ átadását nagy mértékben egyszerűsíteni és gyorsítani tudja például ikonok használata.⁸ Ezen kívül még rengeteg megoldási javaslattal találkozhatunk, melyek átültetésének egyedül a túlzottan konzervatív jogászai hozzáállás tud csak gátat szabni - pedig a jognak igenis elérhetőnek és érthetőnek kell lennie mindenkire nézve, annak érdekében, hogy valóban teljesítse feladatát. Többek között ebben is tudnak segíteni a legal design módszerek.

1. Legal design, mint a jog elérhetőségét segítő eszköz

A magyar közönség számára egyik elsőként bemutatott legal design prezentációt Antti Innanen, finn származású ügyvéd tartotta, aki a Dot. legal design vállalat vezérigazgatója. A legal design jelenséget gyakorlatias oldalról vázolta fel, melyből kitűnt a téma aktualitása és hogy miért is van szükség az újításra. Az ügyvédek munkáját a programozókéhoz hasonlította, mely alapján a 'kód' a jogi szöveg, a 'felhasználói felület' pedig az, amit az ügyfél lát, például egy szerződés. Szerinte a mai jogászok 95%-a csak a 'kód'-ra fókuszál, elhanyagolva ezzel annak közérthető

⁷ Példaként említhető a Margaret Hagan által létrehozott Open Law Lab weboldal, ahol többek között megtalálhatóak nem hagyományos jogi dokumentumsablonok, megoldási javaslatot nyújtva ezzel legal design megoldásokra.

⁸ Csöndör, 2024. i.m.

prezentálását.⁹ Előadása rávilágított arra, hogy miért is fontos elkezdni bevonni a jogász munkába a tervezői gondolkodást is, hiszen a technika rohamos fejlődése és a digitalizáció megköveteli azt, hogy olyan területek is, mint például a jog, lépést tudjanak tartani ezekkel, mely újfajta megoldásokkal és nyitottabb megközelítéssel lehetséges csak. Az előadás végén bepillantást nyerhettünk a vállalat néhány projektjébe, melyek közül az egyik egy kozmetikai márka adatkezelési tájékoztatójának elkészítése volt. A korábbi szöveg egy teljesen egybefüggő, szinte alig tagolt adathalmaz volt, míg az újragondolt verziónál egy megfelelően felosztott, érthető nyelvezettel írt és vizuális elemekkel gazdagított megoldást láthattunk.

A legal design nem csupán a megjelenésről szól -fontos célja a társadalom szolgálatában állni, melyet a terület egyik meghatározó alakja, Margaret Hagan is hangsúlyoz fogalommeghatározásában. Szerinte a legal design az emberközpontúbb tervezői gondolkodás és dizájn átültetése a jog területére, annak érdekében, hogy a jogrendszerek és jogi szolgáltatások is emberközpontúbbá válhassanak. Ez a praktikusság, valamint az elégedettség növelését is jelenti.¹⁰ A jog bizonyos értelemben egyre inkább egy szolgáltatássá válik és szükséges lesz az ügyfelek, címzettek nagyobb mértékű bevonása. Ehhez nagyon fontos megismerni a címzettek helyzetét, körülményeit, hogy a jogi információkat egy megfelelően kialakított 'termék' formájában kaphassák meg.

Sokszor nincs nevén nevezve maga a legal design folyamat, mégis kezd betüremkedni a jogi munkába. Ennek egyik jó példája az e-ingatlanüggyvédek.hu¹¹ weboldal, ahol az ügyfelek ingatlanjogi ügyeikre találhatnak jogi megoldásokat és ügyvédet, mindezt a weboldalas tartalmaknak és a társulás online jelenlétének köszönhetően. Volt alkalmam gyakornokként bepillantást nyerni az oldal, valamint a társulás működésébe és az egyik kérdőív alapján azt a visszajelzést kapták az ügyfelektől, hogy előremutató megoldásnak találják a könnyen kezelhető online platformot, mely a jogi szolgáltatások területén eddig nem látott jelenség volt Magyarországon.

⁹ Antti Innanen: Legal Design – A New Tool in the Lawyer’s Toolbox? [Videó] YouTube, 2021. június 22.
<https://www.youtube.com/watch?v=m7oBC5g9eXU> (2024.10.31.)

¹⁰ Margaret Hagan: Law by Design.
<https://lawbydesign.co/> (2024.10.31.)

¹¹ Az e-ingatlanüggyvédek.hu létrehozója és működtetője az Illés és Szabó Ügyvédi Társulás. Ez egy olyan országos hálózat, amely önálló praxissal rendelkező ügyvédek közösségéből áll. A tagok ügyvédi együttműködése kizárólag ingatlanokra specializálódik. A társulás célja Magyarország első országos ügyvédi hálózatának létrehozása közös szoftveres infrastruktúrával.

A fogalom bemutatásánál láthattuk tehát, hogy a legal design többek között az átláthatóbb és laikusok számára is elérhetőbb jogot tűzi ki célul, mely kérdéskör a kutatásomnak is központi eleme volt.

2. Jogi információdizájn

A dizájn szempontjából beszélhetünk információs dizájnról, termékdizájnról, szolgáltatásdizájnról és rendszerdizájnról¹², melyek közül a dolgozatomban az információs dizájn területét fogom részletesebben körüljárni.

Az információs dizájn célja biztosítani az üzenet megfelelő, érthető átadását. Ennek érdekében a tartalommal, nyelvvel, formával operál, analizálja és megtervezi azt, hogy a lehető legoptimálisabban lehessen az üzenetet prezentálni.¹³ A jogi információdizájn eszköztárába tartoznak a szöveg szerkesztésének, tagolásának a módszerei, de akár vizuális ábrák, ikonrendszerek használata is. Sok példát fel lehetne sorolni ezen legal design alkategórián belül, melyek közül az egyik legérdekesebb talán a viszonylag újkeletű képregényszerződések alkalmazása. Véleményem szerint az adatvédelmi tájékoztatók is ide sorolhatóak, melyek célja az érintettek tájékoztatása adataik kezelését és védelmét illetően.

Amanda Perry - Kessarís legal design tipológiájának egyik kategóriája a design for legal practice, tehát a jog alkalmazása a gyakorlatban a legal design segítségével. Ezen belül tesz említést az információs dizájnról, amely egyike azoknak a legal design módszereknek, melyeket először átültettek a gyakorlatba. Szerinte az információs dizájn arra fókuszál, hogy az adott információ hogyan jelenik meg például egy használati utasításnál, vagy adatok vizualizációjakor.¹⁴ A cél itt is ugyanaz, mint a korábbiakban vázoltak: könnyen értelmezhetővé, egyértelműen megfogalmazottá tenni a joggal kapcsolatos információkat a címzettek számára.

Egy olyan érzékeny terület, mint az adatvédelem, megköveteli, hogy az információátadás megfelelő legyen és elérje a címzetteket, amely a valóságban azonban nem mindig valósul meg. A következőkben az adatvédelmi tájékoztatók gyakorlatban előkerülő problémáiról fogok írni, melyekre a legal design egy megoldási rendszert tudna kínálni.

¹² Schmidt, 2022. i.m. 259. o.

¹³ U.o. 265. o.

¹⁴ Amanda Perry – Kessarís: Legal Design for Practice, Activism, Policy and Research. Journal of Law and Society, 46(2), 2019. 185-210. o.

III. Az adatvédelmi tájékoztatók problémája

Az adatvédelmi, vagy adatkezelési tájékoztatók célja az érintettek tájékoztatása adataik kezeléséről, gyűjtéséről és tárolásáról. Ahogy azt az általános adatvédelmi rendelet is kimondja, az adatok feldolgozásának átláthatónak és jogszerűnek kell lennie, mely az emberek megfelelő tájékoztatása nélkül nem lenne lehetséges. Az adatvédelmi tájékoztatók tehát a méltányosság és átláthatóság elérésének egyik módját jelentik az érintetteket illetően.¹⁵

A gyakorlatban ugyanakkor legtöbbször az történik, hogy ezen tájékoztatók végén szinte kivétel nélkül minden érintett rákattint az 'elfogadom' mezőre, anélkül, hogy előtte bármit is elolvasott volna. És itt az érintettek körébe ráadásul nem csak a laikus, de joghoz értő felek is beletartoznak, akik ennek ellenére szintén hasonlóan járnak el. A fent vázolt szituáció tehát mindenkinek ismerős lehet, ugyanakkor nem biztos, hogy elgondolkodtunk már mélyebben a probléma jelentőségéről. Mindez rávilágít az adatvédelmi és más jogi tájékoztatók funkcionális deficitjére.¹⁶

Az adatvédelmi szabályzatokkal összefüggésben sokszor tapasztalják a felhasználók a következőket: hosszú szövegek, melyek információ-túlterhelést okoznak, valamint a közérthetőség hiánya. Ezen kívül a korábbi sémákhoz való ragaszkodás is akadályozza az újítást. A következőkben ezeket az alapproblémákat szeretném felvázolni röviden.

1. Információs túlterhelés

Az online térben felbukkanó adatvédelmi tájékoztatók általában oldalakon keresztül taglalt jogi szövegek, melyeknél elmondhatjuk, hogy az érintettek szinte kivétel nélkül átsiklanak ezen jogi útmutatók fellett. A laikus felek ezen tájékoztatók elolvasása esetén sem feltétlen értenék meg a szöveget - és ez az, ami igazából problémát jelent. Az érintettek ugyanis gyakran tapasztalják az információ-túlterhelés jelenségét¹⁷, illetve 'információs szorongást' (information anxiety)¹⁸. Az utóbbi szókapcsolat eléggé beszédes, mely azt a jelenséget nevezi meg, amikor a befogadók annyi információval állnak szemben, hogy azt már képtelenek feldolgozni, vagy annak bonyolultsága okán megérteni belőle a lényegét, mely végső soron szorongást fog

¹⁵ Mahdi Assan: Legal Design Meets Data Protection. How the use of design principles may aid compliance with data protection rules. 2019.

<https://medium.com/the-cyber-solicitor/legal-design-meets-data-protection-534586fd07ff> (2024.10.31.)

¹⁶ Csöndör Kamilla: Legal Design az adatvédelem területén. 2024.

<https://arsboni.hu/legal-design-az-adatvedelem-teruleten/> (2024.10.31.)

¹⁷ Fei Kwok: A Legal Designer's Approach To Privacy Policies. 2021.

<https://feikwok.medium.com/a-legal-designers-approach-to-privacy-policies-9c7ea02f6772> (2024.10.31.)

¹⁸ Wurman, R. S.: Information Anxiety. What to do when information doesn't tell you what you need to know. New York, Doubleday, 1989

eredményezni náluk. Ha ránézünk egy adatvédelmi tájékoztatóra, legtöbb esetben hasonló érzéseket válthat ki belőlünk, ha megkíséréljük annak végigböngészését és megfelelő értelmezését. Gyakorlott jogászok számára is nagy koncentrációt igényel egybefüggő és bonyolult szövegek olvasása hosszú oldalakon keresztül. Az átlag olvasókról pedig elmondható, hogy figyelmük nagy mértékben csökken ezek olvasása közben és végső soron nem tudják kiszűrni a releváns információkat.

Ezek a problémák már régóta jelen vannak, sok esetben mégsem látjuk az elkerülésükre való törekvést a jogalkotók részéről. Habár a jogi szövegek leegyszerűsítése nem könnyű feladat, mégis törekedni kell rá bizonyos mértékben, különben az érintettek számára problematikus lesz a megértés és végső soron ellehetetlenül a jogi szabályozás eredeti feladatának betöltése - jelen esetben az érintettek megfelelő tájékoztatása.¹⁹

2. A közérthetőség hiánya

Egy másik probléma a jogi nyelvezet megértésének képtelensége és ennélfogva a jogszabály értelmezésének ellehetetlenülése. A jog funkciói alapvetően a következőképpen határozhatóak meg: integratív funkció, konfliktusmegoldás és tervezői funkció. Az interaktív funkcióra a társadalmi rend, jogrend és biztonság kialakítása érdekében van szükség. Emellett a jog az állampolgárok és a szervezetek, államhoz fűződő, valamint egymás közötti kapcsolatokra és konfliktusok megoldására is kihat. A harmadik funkció pedig a társadalmi folyamatok tervezésében, tudatos alakításában való részvétel.²⁰ Ahhoz, hogy a jog betöltse ezeket a funkciókat hatékonyan kell működnie. A jog hatékonyságnak mikéntjét és magát a fogalmat illetően máig többféle megközelítéssel és joghatékonyság -értelmezési modellel találkozhatunk. Vago szerint a jog hatékonyságának feltételeit illetően többek között befolyásoló tényezők a jogi információk, a jogismeret, a jogszabályok közérthetősége és hozzáférhetősége.²¹ Ez a megközelítés jól rezonál a jogtudat szükségességével. A legfontosabb tényező ugyanis a jog hatékonysága szempontjából maga a társadalom - tehát ahol a jog megvalósul – és a legfontosabb jogi feltételek egyike a jogtudat színvonala.²² A jogtudat megismerési, magatartási és kritikai komponensekből áll. Mindenekelőtt a jogtudat egyik előfeltétele az, hogy a jogszabályok rendelkezései ismertté váljanak a címzettek számára.²³

¹⁹ Csöndör, 2024. i.m.

²⁰ Visegrády Antal: Jogi alaptan. Budapest, Menedzser Praxis Szakkiadó és Gazdasági Tanácsadó Kft, 2015. 11-12. o.

²¹ U.o. 56. o.

²² U.o. 57. o.

²³ U.o. 61. o.

Összefoglalva az eddigieket láthatjuk tehát, hogy a jog hatékonyságának szempontjából nagyon fontos annak elérhetősége, megismerése és érthetősége. De a hatékonyság mellett még egy nagyon fontos szerepet töltenek be ezek a kritériumok, mégpedig a jogbiztonság garantálásában. „A jogbiztonság az állam - s elsősorban a jogalkotó - kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára.”²⁴ Az Alkotmánybíróság is rámutat tehát arra, hogy a világos, érthető és megfelelően értelmezhető normatartalom alkotmányos követelmény a normaszöveggel szemben. A jogbiztonság pedig egyik alappillére a jogállamiságnak.²⁵ Másik oldalról a jogállam megköveteli a törvényesen kihirdetett jogszabályok ismeretét, mely alapján életbe lép „a jog nem tudása nem mentesít” szabály. Ennek viszont előfeltétele, hogy a jogrendszer áttekinthető és egységes legyen, valamint hogy a jogszabályok könnyen megismerhetőek és tartalmukat tekintve világosak legyenek.²⁶

3. Ragaszkodás a korábban alkalmazott sémákhoz

Egy további jelentős probléma a régi, megszokott sémák „börtöne”. Számos korábbi minta áll rendelkezésre a jogászok számára. Ezeket érthető okokból gyakran felhasználják tájékoztatók készítésekor, hiszen ezzel időt és pénzt tudnak megtakarítani. Ezen kívül az átdolgozás plusz munkát jelent és végső soron a már rendelkezésre álló bevált mintadokumentumok egyfajta biztonságérzetet is adnak.²⁷

Ez a megközelítés azonban nem feltétlenül eredményez mindig megfelelő produktumot, főleg nem hosszú távon. A merev ragaszkodás ezekhez a sémákhoz akadályozhatja a tájékoztatók rugalmasságát és útjába állhat az alkalmazkodásnak az új kihívásokhoz. Továbbá gyakran találkozhatunk hazai weboldalakon is olyan szabályzatokkal, melyek tele vannak helyesírási hibákkal és nyelvezetük teljesen magyartalan.²⁸ Ez valószínűleg azért lehet így, mert egy már létező adatvédelmi tájékoztatót vett alapul a készítő, esetlegesen angol nyelvűt, és annak fordításakor, átírásakor nem sok figyelmet szentelt a részletekre. A sémák tehát jó támpontok

²⁴ 9/1992. (I. 30.) AB határozat V. 3.

²⁵ Petrétei József: Magyarország alkotmányjoga I. Alapvetés, alkotmányos intézmények. Pécs, Kodifikátor Alapítvány, 2016. 101. o.

²⁶ Kocsis Miklós-Petrétei József-Tilk Péter, Alkotmánytani alapok. Pécs, Kodifikátor Alapítvány, 2015. 108-109. o.

²⁷ Kwok, 2021. i.m.

²⁸ Csöndör, 2024.i.m.

lehetnek, de azok felülvizsgálata és folyamatos korszerűsítése elengedhetetlen annak érdekében, hogy a tájékoztatás naprakész és eredményes legyen az érintettek számára.

IV. Legal design a törvényi követelményekkel összhangban az adatvédelem területén

Személyes adataink védelme alapvető jog. Az Alaptörvény VI. cikkének értelmében mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez.²⁹ Ezen felül az Alkotmánybíróság a 15/1991. (IV. 13.) számú határozata alapján a személyes adatok védelméhez való jogot információs önrendelkezési jogként értelmezi.³⁰ A határozat a személyes adatok védelméhez való jog tartalmát akként határozza meg, hogy annak értelmében mindenki maga rendelkezik személyes adatainak feltárásáról és felhasználásáról. Ezen kívül kiemeli a legfontosabb garanciát az információs önrendelkezési jog gyakorlását illetően, ami a célhozkötöttség, tehát a felhasználás céljának pontos meghatározottsága és jogszerűsége.³¹

Az Alaptörvényen kívül Magyarországon az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (Infotv.) tartalmaz általános rendelkezéseket az adatvédelem tekintetében, uniós szinten pedig az általános adatvédelmi rendelet a fő irányadó norma. Ezen kívül rendelkezéseket találunk többek között a DSA rendeletben az átláthatóságra és a platformszolgáltatók közlési kötelezettségeire vonatkozóan, de például a személyes adatok büntetőjogi védelemben is részesülnek a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) által.

A közérdekű adatok megismerhetőségére vonatkozó alapvető jognak az érvényesüléséért a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság felel az Alaptörvény és az Infotörvény alapján.³²

²⁹ 2011. Magyarország Alaptörvénye VI. cikk

(3) Mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez.

(4) A személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok megismeréséhez való jog érvényesülését sarkalatos törvénnyel létrehozott, független hatóság ellenőrzi.

³⁰ 15/1991. (IV. 13.) AB határozat II.

³¹ Péterfalvi Attila - Eszteri Dániel: A személyes adatok büntetőjogi védelme Magyarországon és a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság kapcsolódó gyakorlata.

<https://real.mtak.hu/97033/2/P%C3%A9terfalvi%20-%20Eszteri.pdf> (2024.10.31.)

³² Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság: Az információszabadságról.
<https://infoszab.hu/node/199> (2024.10.31.)

1. Az Infotörvény

Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (Infotörvény) az adatvédelem és információszabadság területét szabályozó kerettörvény. Legfontosabb feladatának a személyes adatok védelméhez fűződő jog kereteinek megerősítését tűzték ki célul, valamint hogy az ehhez indokolt módosításokat a magyar jogba bevezesse. A törvény értelmében jött létre a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság, mely a mai napig fontos szerepet tölt be a hazai adatvédelmi gyakorlatban. Aktív tevékenysége hatósági jogköre miatt is lehetséges, mely alapján hatósági eljárást folytathat le és bírságot is kiszabhat. A NAIH tevékenységéről és jelentősebb döntéseiről a későbbiekben lesz szó bővebben.

Ezen kívül egy jelentősegteljes lépés volt az adatvédelmi audit megjelenése is, mely ugyan a GDPR hatályba lépésével megszűnt, mégis megteremtette a Hatóság és az adatkezelők együttműködésének új modelljét, elősegítve ezzel a későbbi GDPR alkalmazását, például a tanúsítás vonatkozásában. Ez utóbbi az audit tekintetében a külső szereplő ellenőrzését jelentette. Az auditra jelentkezők megismerhették az elszámoltathatóság elvét a gyakorlatban, valamint a tudatos adatvédelmi hozzáálláshoz és az adatkezelés szakszerű értékeléséhez is segítséget kaptak az adatkezelők a megfelelő metódus ismertetésével.³³

2. A GDPR hatásai

Uniós szinten - így hazánkra vonatkozóan is - az EU általános adatvédelmi rendelete, a GDPR, az egyik legmeghatározóbb szabályozás az adatvédelem területén. Korábban az adatvédelmi jog európai szintű szabályozására a 95/46/EK irányelv tett kísérletet, ugyanakkor a tagállamoknak biztosított erőteljes függetlenség miatt ez nem vezetett a kívánt harmonizációhoz, amely okán az érintettek védelme nem volt kellően magas szintű. Ezt követően hozták létre a GDPR-t, mely rendeleti formája miatt a tagállamokban közvetlenül alkalmazandó, kevésbé rugalmas a jogi szabályozást illetően és nem enged sok eltérést. A GDPR újítása többek között abból áll, hogy nagyobb lett az adatok kezelőinek illetve feldolgozóinak felelőssége, akiknek a megváltozott alapelvek és súlyosabb szankciók figyelembevételével kell eljárniuk. Emellett pedig hatékonyabb jogérvényesítést is kínál az érintetteknek.³⁴

³³ Szabó Endre Győző: GDPR, az új világ – Az Európai Unió általános adatvédelmi rendeletének alkalmazása hatósági szemmel. In: Szabó Endre Győző (szerk.): Az Infotörvénytől a GDPR-ig. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. 16-41. o.

³⁴ U.o. 103-115. o.

A GDPR egyes rendelkezései célul tűzik ki az adatvédelmi tájékoztatók közérthetőségét, az adatkezelés biztonságát és az adatkezelők elszámoltathatóságát. A GDPR 12. cikke, valamint a (39) preambulumbekkezdés konkrétan megfogalmazza az adatvédelmi szabályzatok átláthatóságának és egyértelműségének követelményét: „Az átláthatóság elve megköveteli, hogy a személyes adatok kezelésével összefüggő tájékoztatás, illetve kommunikáció könnyen hozzáférhető és közérthető legyen, valamint hogy azt világosan és egyszerű nyelvezettel fogalmazzák meg.”³⁵

A transzparencia biztosítása tehát kiemelten fontos az érintettek számára, hogy miként gyűjtik, használják fel, vagy tekintenek bele személyes adataikba. A GDPR hatálya az uniós vállalatok mellett az EU területén tevékenységet folytató nemzetközi cégekre is kiterjed, melyek a rendelet megszegése esetén komoly büntetésekre számíthatnak. A jogsértő felek éves bevételük akár 4%-át is elveszíthetik és volt már példa 746 millió eurós büntetés kiszabására is.³⁶ A vállalatok számára tehát már csak ebből a szempontból sem közömbös a szabályok betartása, így végső soron olyan tájékoztatók készítése, melyek valóban elérik az érintetteket.

3. A DSA rendelet

A DSA rendelet az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2022/2065 rendelete a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet). A rendelet kimondja, hogy ugyan a szerződési szabadságot főszabály szerint tiszteletben kell tartani, mégis olyan fontos területeknél, mint az átláthatóság, vagy a szolgáltatást igénybe vevők védelme, meg kell határozni bizonyos szabályokat. A DSA rendelet az online óriásplatformokkal és népszerű online keresőprogramokkal szemben a következő követelményeket támasztja: "A megfelelő szintű átláthatóság és elszámoltathatóság biztosítása érdekében a közvetítő szolgáltatóknak - e rendelet harmonizált követelményeinek megfelelően - éves jelentést kell közzétenniük géppel olvasható formátumban az általuk végzett tartalommoderálásról, beleértve a szerződési feltételeik alkalmazásának és érvényesítésének eredményeként hozott intézkedéseket."³⁷ Ezeknek a jelentéseknek tartalmazniuk kell a moderálási kezdeményezésre vonatkozó információkat, beleértve az illegális tartalommal, az

³⁵ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2016/679 RENDELETE (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg) (39)

³⁶ Kwok, 2021. i.m.

³⁷ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2022/2065 RENDELETE (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg) (49)

automatizált eszközök használatával, a képzési intézkedésekkel és a panaszkezelési rendszerek keretében beérkezett panaszokkal kapcsolatos szempontokat is.³⁸ Amit ezzel összefüggésben kritikaként lehet megfogalmazni, az az átláthatóság fogalmának szűkebb körű értelmezése. A hatósági ellenőrzés - mely elsősorban az óriásplatformok és jelentősebb keresőprogramok megfelelőségéről szólnak - nem feltétlen fogják eredményezni a felhasználók átláthatóság érzetének a növekedését.³⁹

4. Az átláthatóság követelménye a gyakorlatban

Az átláthatóság gyakorlati megvalósulásához - tehát például egy hatóság, vagy adatkezelő eljárása során - a jogi folyamat egésze jelentőséggel bír, beleértve a jogalkotási, szervezeti, az eljárásra és hatósági jogalkalmazó szerv kommunikációjára vonatkozó tényezőket. Ezek harmóniája fogja végül eldönteni, hogy az alanyok számára valóban érthető és átlátható lesz-e az adott jogi folyamat.⁴⁰

A GDPR átláthatósági elvével összefüggésben külön figyelmet érdemel a 29. cikk alapján létrehozott Adatvédelmi Munkacsoport (WP29) azon iránymutatása, amely a személyes adatok kezelése során megvalósuló átláthatósággal kapcsolatban nyújt gyakorlati segítséget. A munkacsoport létrehozásáról a korábbi uniós adatvédelmi szabályozást célzó 95/46/EK számú irányelv rendelkezett. Az irányelv alapján a WP29 feladatai közé tartozott többek között az uniós adatvédelmi szabályozás alkalmazásának egységessé tétele, működése pedig előrevetítette a GDPR alkalmazásának időszakát.⁴¹

Az iránymutatás részletesen foglalkozik az átláthatóság fogalmának elemeivel, továbbá az információk rendelkezésre bocsátásának rendjét is tárgyalja, valamint a vizuális eszközök alkalmazásának kérdéskörét. Megköveteli, hogy az adatkezeléssel kapcsolatos tájékoztatók „tömör, átlátható, érthető és könnyen hozzáférhető” formában készüljenek, majd részletesen kifejti az ezen követelmények mögött húzódó jelentéstartalmat. A tömör és átlátható jelzőknek a kommunikáció tekintetében kell érvényesülniük az információ-túlterhelés elkerülése érdekében. Az érthető tájékoztatás szorosan kapcsolódik az előző két követelményhez, melynek célja, hogy az érintettek csoportjának bármely tagja megértse a tájékoztató szövegét. A könnyen

³⁸ Latham & Watkins LLP: The Digital Services Act: Practical Implications for Online Services and Platforms. <https://www.lw.com/admin/upload/SiteAttachments/Digital-Services-Act-Practical-Implications-for-Online-Services-and-Platforms.pdf> (2024.10.31.)

³⁹ Lupiáñez-Villanueva, Francisco, et. al.: Behavioural Study on the Transparency of Online Platforms. European Commission Consumers, Health, Agriculture and Food Executive Agency (Chafea) 2018.

⁴⁰ Hohmann Balázs: Az átláthatóság értelmezése és követelményrendszere a közigazgatási hatósági eljárások tükrében. In: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori értekezések a jog- és államtudományok köréből 3., Novissima Kiadó, 2022. 144. o.

⁴¹ Szabó, 2021. i.m. 103. o.

hozzáférhetőség értelmében pedig például egy adatvédelmi tájékoztatónak jól látható helyen kell szerepelnie egy weboldalon.⁴²

2018-ban a WP29 helyébe lépett az Európai Adatvédelmi Testület (EDPB), amely többek között a GDPR egységes és következetes alkalmazásának biztosításáért felelős. Az EDPB szintén több olyan iránymutatást is kiadott már, melyek az átláthatóságot szorgalmazzák.

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) - ahogy az korábban írtakból is kitűnik - fontos szerepet tölt be a hazai adatvédelmi jog gyakorlati megvalósulását illetően. Kiemelten támogatja a többszintű tájékoztatás alkalmazását, amelynek célja, hogy az érintettek könnyen hozzáférjenek a legfontosabb információkhoz. Ennek keretében első lépésként rövid, lényegre törő tájékoztatást kell adni, amely összefoglalja a legfontosabb tudnivalókat, majd ezt követően részletesebb információkat kell biztosítani.⁴³

E megközelítést jól szemlélteti a Hatóság által hozott döntés a TV2 Média Csoport weboldalainak süti adatkezelésével kapcsolatban. A Hatóság 2022-ben hivatalból adatvédelmi hatósági eljárást indított a TV2 Média Csoport Zrt. által üzemeltetett „tenyek.hu” és „tv2play.hu” weboldalak adatkezelésével kapcsolatban. Megállapította, hogy a társaság nem biztosított megfelelő tájékoztatást az érintettek számára a weboldalakon keresztül gyűjtött és kezelt személyes adatok kapcsán. Emellett a hozzájárulások kezelésére szolgáló keretrendszer nem átlátható és egyértelmű módon gyűjtötte az érintettek beleegyezését, ami sértette a GDPR előírásait. A NAIH a GDPR-ra hivatkozva azt az utasítást írta elő, hogy a társaságnak módosítania kell a személyes adatokkal összefüggő gyakorlatát. Ez többek között jelenti a tömör és egyértelmű tájékoztatást, valamint a hozzájárulások egységes, nem pedig több párhuzamos és egymással nem látható kapcsolatú rendszeren keresztüli kezelését.⁴⁴ Ez az eset mérföldkőnek számít a többszintű tájékoztatás alkalmazása terén.

V. Legal Design megoldási lehetőségek

A korábban felvetett problémák, valamint a GDPR és a vonatkozó jogszabályok vezérgondolatainak tükrében megállapíthatjuk, hogy a legal design hatékony módszerekkel rendelkezik bizonyos megoldások kivitelezésére a jog hozzáférhetőségének elősegítése érdekében. Gazdag eszköztára a szövegezési technikáktól kezdve egészen grafikus

⁴² 17/HU WP260 rev.01 A 29. cikk szerinti munkacsoport. Iránymutatás az (EU) 2016/679 rendelet szerinti átláthatóságról 6-11. pont

⁴³ Csöndör, 2024.i.m.

⁴⁴ NAIH-3195-11/2022 számú határozat I-II.,

megoldásokig kiterjed. Két kulcsfontosságú területet lehet kiemelni: az egyik az egyszerű és közérthető fogalmazás, valamint vizuális eszközök alkalmazása, a másik pedig interaktív eszközök alkalmazása, ideértve szoftveres megoldásokat és a felhasználók bevonását a tervezői folyamatba.⁴⁵ A következőkben többnyire az előbbi területről lesz szó felsorakoztatva pár lehetséges legal design módszert.

1. A közérthetőség javítása

Az egyik legfontosabb követelmény a közérthetőség, mely egy adatkezelési tájékoztatónál kiemelt jelentőséggel bír. Ennek a kritériumnak a szöveg egészére érvényesülnie kell. A közérthetőség magába foglalja a konzisztens szóhasználatot, valamint az egyszerű megfogalmazásra való törekvést. Érdemes tömörebb mondatokat használni és következetesen ugyanazzal a kifejezéssel utalni egy adott fogalomra. Ezáltal követhetőbbé tehető a szöveg a laikus olvasók számára is és kevésbé lesz megterhelő az értelmezés, valamint a releváns információk kiszűrése.⁴⁶

Mindennapjaink során egyre többet támaszkodunk adatokra, de az adatok kezelésének képessége nem növekszik ugyanilyen ütemben. Korunk egyik szintén sokatmondó kifejezése a data literacy (adatértés), melynek birtokában eligazodhatunk a milliányi adat útvesztőjében, csak hogy pont utóbbi miatt nehéz is magunkévá tenni ezt a képességet. A data literacy a döntéshozatalhoz szükséges adatok megértésének és hatékony felhasználásának a képessége. Inkább az információval való interakcióként lehetne leírni, mintsem technikai készségként. Elsajátítása olyan módszerekkel lehetséges, mint például a megismert adatok fontossági sorrendjének felállítása, vagy a következtetések levonása és az adatok meglátásokká alakítása.⁴⁷ A felvázoltak gyakorlati megvalósulásához viszont fontos előfeltétel az adatok megfelelő megjelenítése, például egy adatvédelmi tájékoztató esetében, melynek könnyen értelmezhetősége sokban hozzásegíthet az adatértéshez.

A befogadhatóságot szintén könnyítheti kulcsszavak használata. Ezek alkalmazásával az érintettek könnyebben átláthatják az egész szöveget és gyorsabban megtalálhatják az általuk keresett bekezdést. Fontos megemlíteni azt is, hogy a leegyszerűsítés nem feltétlen jelenti a minőség romlását. Egy rövidebben, lényegretörően megfogalmazott jogi szöveg ugyanúgy lehet precíz, megtartva a kötelező tartalmi elemeket. Az ilyen tájékoztatók alkalmazása

⁴⁵ Schmidt, 2022. i.m. 273. o.

⁴⁶ Csöndör, 2024. i.m.

⁴⁷ Wolff, A., Gooch, D., Cavero Montaner, J.J, Rashid, U., Kortuem, G., (2016). Creating an understanding of data literacy for a data-driven society. = The Journal of Community Informatics, 12(3), 10-11. o.
<https://openjournals.uwaterloo.ca/index.php/JoCI/article/view/3275/4298> (2024.10.31.)

növelheti a hatékonyságot és csökkentheti a hibázás esélyét.⁴⁸ A közérthetőbb és letisztult fogalmazáshoz a következő technikákat lehet figyelembe venni: kellő tervezés, a dokumentum koherens elrendezése, dizájnelemek konzisztens alkalmazása, a körülményekhez képest leginformálisabb hangnem és nyelvtani elemek, gördülékeny stílus, a dokumentum precíz megszerkesztése és amennyiben lehetőség van rá a végeredmény tesztelése.⁴⁹

2. Tagolás és folyamatábrák alkalmazása

Szintén egy fontos megoldási módszer a szöveg megfelelő tagolása, és folyamatábrák, akár diagramok beillesztése is. Az elsődleges cél az, hogy az érintettek elolvassák és megértsék a tájékoztatókat, ehhez pedig hozzá lehet segíteni azzal, hogy a szöveget átláthatóbbá tesszük annak részekre bontásával. Egy ilyen dokumentumot sokkal egyszerűbb olvasni, ahelyett hogy egybefüggő oldalakat teszünk közzé az érintetteknek. Végző soron pedig nagyobb rá az esély, hogy nem legörgetnek a végére, hanem valóban elolvassák azt.⁵⁰

Stefania Passera több kutatást is végzett ezen a területen. Vizsgálta többek között azt, hogy milyen hatással van a befogadói értelmezésre egy olyan szerződés szövege, amely jól felépített és tartalmaz vizuális elemeket is. Az eredmény azt mutatta, hogy a korábban alkalmazott dokumentumok újra-struktúrálása és azok áttekinthetőbbé tétele a megfelelő tagolással könnyítette a megértést.⁵¹

A tagolás, mint az átláthatóságot szolgáló eszköz mellett, érdemes folyamatábrák használatával is élni. Ezzel kapcsolatos kutatásában Passera a közigazgatási eljárások területén vizsgálódott. Az eredmény jól rámutat a szövegszerkesztés fontosságára, mely ugyanúgy igaz az adatvédelem területén is. A kutatás végén arra a megállapításra jutott, hogy a vizuális elemek segítették a dokumentum gyorsabb megértését és a résztvevők pontosabb információkhoz jutottak a folyamatábrák által.

3. Ikonok használata

Ikonok használatát uniós szabályozások is szorgalmazzák és a GDPR mellett ezek is az egyszerűbb és egységesebb tájékoztatásra hívják fel a figyelmet. Érdekes felvetés például a grafikus szimbólumok európai szabványosítása. Az Európai Parlament és a Tanács 2011/83/EU

⁴⁸ Csöndör, 2024. i.m.

⁴⁹ Mark Adler: The Plain Language Movement. In Lawrence M. Solan - Peter M. Tiersma: The Oxford Handbook of Language and Law. New York, Oxford University Press, 2012. 76-78. o.

⁵⁰ Csöndör, 2024. i.m.

⁵¹ Stefania Passera: Beyond the wall of contract text. Visualizing contracts to foster understanding and collaboration within and across organizations. = Aalto University publication series. Doctoral Dissertations 134/2017, 127-129. o.,

irányelve, amely a fogyasztói jogokat szabályozza, például tartalmaz egy szabvány szerződési formanyomtatványt ikonokkal kiegészítve, amelyek megkönnyítik a termékek jellemzőinek bemutatását a fogyasztók számára. Hasonló megoldások az adatvédelem területén is hatékonyak lehetnek.

Az ikonok használatával összefüggésben két dolgot különösen fontos kiemelni: ez pedig az egységesség és a machine-readability. Előbbi az egyértelmű jelentés miatt fontos követelmény. Az ikonok következetes használatára azért van szükség, mert ennek hiányában félreérthető lehet azok jelentéstartalma, ezért is fontos a szabványosítás. A machine-readability szintén meghatározó kritérium annak érdekében hogy az ikonok, melyek elektronikusan is megjelennek, értelmezhetőek legyenek szoftveralkalmazások számára is. Ezeket a követelményeket maga a GDPR is megfogalmazza a 12. cikkben: „Az érintett részére a 13. és 14. cikk alapján nyújtandó információkat szabványosított ikonokkal is ki lehet egészíteni annak érdekében, hogy a tervezett adatkezelésről az érintett jól látható, könnyen érthető és jól olvasható formában kapjon általános tájékoztatást. Az elektronikusan megjelenített ikonoknak géppel olvashatónak kell lenniük.”⁵²

Egy egységes ikonokból álló 'szótár' használatával egyértelműen fel lehetne tüntetni azt, hogy az érintetteknek milyen módon gyűjtik és dolgozzák fel a személyes adataikat, valamint hogy milyen kockázatokra számíthatnak ezzel összefüggésben. Az ikonokat gyorsan át lehet tekinteni és az érintettek máris nagyobb eséllyel jutnának több releváns információhoz, mint pusztán a tájékoztató szövegéből. Végül soron pedig olyan döntéseket tudnának így meghozni személyes adataikkal összefüggésben, melyek felelősségteljesebbek és nagyobb biztonságot nyújtanak számukra.⁵³

Az ikonok tehát fontos szerepet töltenek be az átláthatóság elősegítése érdekében, könnyű felismerhetőségük miatt segítik az értelmezést és támaszt nyújtanak a megértésben a címzetteknek.

⁵² AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2016/679 RENDELETE (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg) 12. cikk (7)

⁵³ Rossana Ducato and Alain Strowel (szerk.): Legal Design Perspectives: Theoretical and Practical Insights from the Field. Ledizioni, 2021. 211. o.

4. A gyakorlatban megjelenő adatvédelmi szabályzatok elemzése, példa a megfelelően felépített adatvédelmi tájékoztatóra és süti-kezelő ablakra

A következőkben - többek között a fent felsorolt legal design módszereken keresztül is - szeretném bemutatni, hogy hogyan kéne felépülnie egy ideális adatvédelmi irányelvnek, szembeállítva azt a kevésbé megfelelő és átlátható tájékoztatókkal. Az összehasonlítást valós weboldalak adatvédelmi tájékoztatói alapján fogom bemutatni⁵⁴ és elemezni azok felépítését, kiragadva az átláthatóság és közérthetőség szempontjából fontos és problémákat rejtő részeket.

Elsőként egy online vásárláshoz létrehozott magyar weboldal adatvédelmi tájékoztatóját elemzem, amely kifogásolható a közérthetőségét és könnyen befogadhatóságát illetően. Ezen tájékoztató nem többszintű, fő bekezdésekhez tartozó lenyíló fülekkel létrehozott dokumentum, hanem egybefüggő, szinte alig tagolt szöveg. A lényeges pontokat félkövér betűkkel írták, de ezen kívül nem találunk más megoldást az egyes részek elválasztása tekintetében, tartalomjegyzék nincs. Ez azért jelent problémát az átláthatóság tekintetében, mert a szöveg nehezen áttekinthető és nem tárja fel megfelelően a legfontosabb információkat.

Ezen kívül a nyelvtanilag helyes fogalmazás és könnyen érthetőség hiánya is problémás. A mondatok többsége magyartalan, ezzel is nehezítve a megértést, mely valószínűleg abból adódik, hogy a tájékoztató egy eredetileg angol nyelvű szöveg fordítása, amelyet nem ellenőriztek és fogalmaztak át bizonyos helyeken.⁵⁵ Ez nemcsak hogy megnehezíti a jogi előírások megértését, de még a szöveg egészére nézve is komplikálttá teszi az olvashatóságot. Ezzel szemben bontanék elemeire egy olyan adatvédelmi tájékoztatót, mely az előzőekben bemutatott tájékoztató javított változata lehetne és megfelel az átláthatóság követelményének. A dokumentum szövege mindenek előtt többszintű kell hogy legyen, legördülő sávokkal, elkülönítve ezzel az egyes részeket. Ez a megoldás segíti az érintetteket abban, hogy egyből átlássák a legfontosabb címszavakat és hatékonyan tudjanak tájékozódni a dokumentumban. A szöveg tömör, lényegre törő és tartalmazza a szükséges információkat. A fogalmazás világos és egyértelmű, a jogi kifejezések használata következetes.

Ha ezek a feltételek teljesülnek, akkor a megfelelő alapok már megvannak az átláthatóság eléréséhez. A befogadhatóság növelése érdekében azonban további fogalmazás- és

⁵⁴ A példaként használt weboldalak anonimitása érdekében a tájékoztatók azon részét, ahol a weboldal neve vagy arra vonatkozó adat szerepel, nem fedem fel.

⁵⁵ Erre a feltevésre jut következtetni az a tény is, hogy a weboldal tartalma, többek között az adatvédelmi tájékoztató, angol nyelven is megjeleníthető.

szerkesztéssel lépéseket kell tenni. A szöveg stílusa legyen egységes, a címszavak és a legfontosabb információk legyenek kiemelve. Legyen érzékelhető az érintettek megszólítása, a hangnem mellőzze a túlzottan hivatalos és bonyolult megfogalmazást és törekedjen a könnyedebb, mégis formális kifejezőmódra. Ne legyenek a szövegben több soron keresztül tartó körmondatok, inkább legyen több részre lebontva az információ.

Fontos megemlíteni az adatvédelmi irányelvekkel kapcsolatos felugró ablakok, úgynevezett 'cookie banner'-ek, vagyis 'süti-tájékoztatók' tartalmát és megjelenítését is, hiszen az adatkezelési szabályozást illetően ezeket látja először a felhasználó a weboldalon. Ehhez szükséges először a 'cookie', vagyis 'süti' fogalmát kibontani. Az elektronikus hírközlő hálózatok felhasználóinak magánszféráját képezik a felhasználók végberendezései és az azokon tárolt adatok, melyek védelmet élveznek. Kizárólag törvényes célból, valamint az érintett felhasználók tudtával és beleegyezésével lehet azonban bizonyos eszközöket használni, például adatszerzés céljából. Ilyen eszközök többek között az cookie-k is, melyek azonosításra szolgáló kódsorozatok. Ezek az eszközök hasznosak lehetnek például az online ügyletekben résztvevő felhasználók azonosítása terén, illetve a honlaptervezés és a hirdetések hatékonyságának elemzése szempontjából is.⁵⁶ A cookie banner-ek tehát szintén az adatkezeléshez köthetőek, ugyanakkor kevésbé részletesen bontják ki a vonatkozó adatvédelmi tájékoztatók szövegét, annak csak rövidített változatai. Ezen kívül elsődleges céljuk az érintettek hozzájárulásának gyűjtése a sütikezeléssel és más, például nyomkövetési technológiák használatát illetően.

A GDPR kötelezően előírja az érintettek tájékoztatását az adatgyűjtésről és a sütikezelésről. A 6. cikk alapján jogszerű a személyes adatok kezelése, ha a hozzájárulását adta az érintett személyes adatainak egy vagy több konkrét célból történő kezeléséhez.⁵⁷ A 7. cikk pedig kifejti a hozzájárulás feltételeit. Értelmében a hozzájárulásnak önkéntesnek kell lennie és az adatkezelőnek képesnek kell lennie igazolnia az érintett hozzájárulásának tényét. A hozzájárulásnak visszavonhatónak kell lennie és a visszavonást az érintett számára ugyanolyan egyszerű módon kell lehetővé tenni, mint ahogy annak megadását. Ezen kívül a hozzájárulás

⁵⁶ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2002/58/EK IRÁNYELVE (2002. július 12.) az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről („Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv”) (24)-(25)

⁵⁷ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2016/679 RENDELETE (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg) 6 cikk (1) a)

iránti kérelmet érthető és könnyen hozzáférhető formában, világos és egyszerű nyelvezettel kell előadni.⁵⁸

A GDPR mellett az Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv (ePrivacy irányelv), melyet a magyar jogba az Elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény ültetett át, konkrét előírásokat tartalmaz a süti használatára vonatkozóan. Az irányelv értelmében a cookie-k csak abban az esetben használhatóak, ha azok céljáról a felhasználók egyértelmű tájékoztatást kapnak és lehetőséget kell biztosítani a cookie-k megtagadására is. Az erre vonatkozó bekezdés konkrétan kimondja, hogy: „A tájékoztatás során, valamint a megtagadási jog felajánlása és a hozzájárulás kérése során alkalmazott módszereket a lehető leginkább felhasználóbaráttá kell tenni.”⁵⁹

Összegezve elmondhatjuk tehát, hogy a tájékoztatás, valamint a megtagadás lehetősége mellett a felhasználók aktív előzetes hozzájárulása is feltétele a sütihasználatnak, mely követelményeket az ePrivacy irányelv és a GDPR összhangban értelmezése és együttes használata alapoznak meg. Itt érdemes még kitérni arra, hogy a 'feltétlenül szükséges süti' használatánál nem szükséges a hozzájárulás megadása a felhasználók részéről, de tájékoztatásuk igen. Ahogy az ePrivacy irányelv 5. cikke fogalmaz, ilyen esetnek minősül az elektronikus hírközlő hálózaton keresztül történő közléstovábbítás céljából, vagy a felhasználó által kifejezetten kért, információs társadalommal összefüggő szolgáltatás nyújtásához feltétlenül szükséges műszaki tárolás, illetve műszaki hozzáférés.⁶⁰ Ilyen feltétlenül szükséges sütinek minősül például a bejelentkezési funkcióhoz szükséges süti. Azonban a marketing- vagy nyomonkövetési süti már nem ebbe a kategóriába tartoznak és esetükben szükséges a felhasználók előzetes hozzájárulása.

A következőkben egy olyan példát szeretnék bemutatni, amely az átláthatóság szempontjából megfelelően és felhasználóbarát módon létrehozott süti-kezelő ablakot mutat be. Elsősorban egyértelműen fel kell tüntetni, hogy az adatvédelmi értesítés személyes adatok kezeléséről és

⁵⁸ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2016/679 RENDELETE (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg) 7. cikk

⁵⁹ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2002/58/EK IRÁNYELVE (2002. július 12.) az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről („Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv”) (25)

⁶⁰ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2002/58/EK IRÁNYELVE (2002. július 12.) az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről („Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv”) 5. cikk (3)

sütiokról szól. Egy optimális cookie-banner nem csak a süti használatára hívja fel a figyelmet, hanem a további információkhoz vezető link mellett feltárja a leglényegeőbb információkat is. Ilyen lehet például a helymeghatározásra, vagy személyre szabott hirdetésekre való tájékoztatás. Ezeket még hatékonyabban lehet szemléltetni ikonok használatával. Az ilyen ikonok egységességét illetően nincs konkrét, kötelező erővel bíró szabályozás, ugyanakkor ajánlások szorgalmazzák azt. Ezen kívül bizonyos weboldalak is hozzásegítenek az egységességhez, melyek előre elkészített cookie-kezelő megoldásokat és sablonokat kínálnak.⁶¹ Ezért is lehet az, hogy most már egyre több weboldal esetében megfigyelhető hasonló szerkezeti felépítés és ikonhasználat a süti-tájékoztatóknál. A legfőbb pontok kiemelésén kívül külön fület kell biztosítani a célok és partnerek felsorolására is. Az összes süti elfogadását biztosító mező mellett pedig biztosítani kell a lehetőséget az összes süti megtekintéséhez, hogy a felhasználók testreszabhassák, mely eszközöket engedélyezik.

VI. Összegzés és következtetések

A design thinking és az azt magába foglaló legal design átültetése a különböző jogterületekre szükségsszerű annak érdekében, hogy a jog lépést tudjon tartani az innovációkkal. Az adatkezelés szférája sem kivétel ezalól. A Buckminster Fuller nevéhez kötődő „Knowledge Doubling Curve” azt a megállapítást mondja ki, hogy a XX. század óta az emberiség tudása 12-13 havonta megduplázódik, mely korábban csak évszázadonként következett be. Ehhez képest ez napjainkban már eléri a 12 óránkénti duplázódást is.⁶² Az International Data Corporation (IDC) becslése szerint a világ adatmennyisége 2025-re eléri a 175 Zettabájtot.⁶³ Az adatok ilyen óriási, eddig soha nem látott mértéke miatt nem elhanyagolható tehát azok megfelelő kezelése és erről az érintettek megfelelő tájékoztatása.

Láthatjuk, hogy a jogalkotói szándék is egyre inkább hajlandó teret engedni ezirányba, hiszen többek között maga a GDPR is szorgalmazza a tervezői ötleteket felhasználó és emberközpontúbb jogi kommunikációt. A közérthetőség és átláthatóság eredményeképp hatékonyabbá tud válni az információátadás. Ez természetesen kulcsfontosságú szempont az

⁶¹ Ilyen oldalak például a Cookiebot, a OneTrust vagy a CookieYes.

⁶² David Russell Schilling: Knowledge Doubling every 12 month, Soon Doubling every 12 hour. 2013. <https://www.industrytap.com/knowledge-doubling-every-12-months-soon-to-be-every-12-hours/3950> (2024.10.31.)

⁶³ Frank Della Rosa: How IDC's Industry CloudPath & SaaSPath Surveys Can Inform Your Cloud/SaaS Strategy. IDC's Industry CloudPath and SaaSPath benchmark surveys deliver actionable data across 24 industries, 16 countries, and 15 enterprise application categories. <https://blogs.idc.com/2019/09/04/how-idcs-industry-cloudpath-saaspath-surveys-can-inform-your-cloud-saas-strategy/> (2024.10.31.)

érintettek számára, de hosszú távon a jogászi oldalt nézve is. A legal design segítségével ugyanis időt és költséget lehet megtakarítani, valamint jól alkalmazható a folyamatosan változó jog világában és a technológiai újítások mellett is.

A korábban említett kutatásokból is kirajzolódik, hogy a jog megértése gondot tud okozni a címzetteknek, ha azt nem könnyen értelmezhető módon teszik közzé számukra. Olyan joganyagokra van szükség, melyek érthetőek, átláthatóak és szerkezetüket tekintve megfelelően felépítettek. Véleményem szerint az erre való törekvés nem az eddigi gyakorlat teljes eldobását jelentené, hanem annak felülvizsgálatát és a problémás területek javítását. Egy-egy apró finomítás is sokat tudna javítani a jog elérhetőségének növelésében.

Habár a legal design jelensége még nem olyan elterjedt, mégis sok tájékoztató anyagot találunk ezzel kapcsolatban, így hasznos lehet például a dizájnmintatárak használata, vagy egyéb legal design megoldásokból ötletet meríteni. Ma már több olyan iroda is tevékenykedik, melyek kifejezetten legal design szolgáltatások nyújtására specializálódtak, például ügyvédi irodák, cégek számára. Ezek a legal design irodák jogászokat és grafikusokat is foglalkoztatnak egyaránt, akiknek együttműködése profi és újszerű jogi produktumokat eredményez. Az ő tevékenységük forradalmi és szükségszerű az újítás elősegítésében, de ez nem jelenti azt, hogy jogászok egyéni szinten ne ültethetnék át a legal design szemléletet munkájukba. Véleményem szerint a tervezői gondolkodás bevonása új értéket tud hozzátenni a jogi munkához, hozzájárul a nyitott gondolkodásmódhoz és segít a címzettek valódi elérésében.

Napjaink egyik nagy figyelmet igénylő problémakörének tartom a jog elérhetőségének hiányát, különösen olyan fontos területeken mint az adatvédelem, de a jog bármely más részét tekintve is. Sok eszköz áll a jogászok rendelkezésére ennek javítására, de meg kell tanulni élni is ezekkel a módszerekkel. Véleményem szerint beigazolódik majd az a megközelítés, mely szerint egy idő után a legal design szerves része lesz a jognak, attól nem lehet külön elválasztani és nem is lesz szükség a külön megnevezésre.

Felhasznált irodalom jegyzéke

Adler, Mark: The Plain Language Movement. In Lawrence M. Solan - Peter M. Tiersma: The Oxford Handbook of Language and Law. New York, Oxford University Press, 2012. 76-78. o.

Ducato, Rossana and Strowel, Alain (szerk.): Legal Design Perspectives: Theoretical and Practical Insights from the Field. Ledizioni, 2021. 211. o.

Hohmann Balázs: Az átláthatóság értelmezése és követelményrendszere a közigazgatási hatósági eljárások tükrében. In: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori értekezések a jog- és államtudományok köréből 3., Novissima Kiadó, 2022. 144. o.

Kocsis Miklós, Petrétei József, Tilk Péter: Alkotmánytani alapok. Pécs, Kodifikátor Alapítvány, 2015. 108-109. o.

Lupiáñez-Villanueva, Francisco, et al.: Behavioural Study on the Transparency of Online Platforms. European Commission Consumers, Health, Agriculture and Food Executive Agency (Chafea), 2018.

Petrétei József: Magyarország alkotmányjoga I. Alapvetés, alkotmányos intézmények. Pécs, Kodifikátor Alapítvány, 2016. 101. o.

Schmidt Péter: Jogi dizájn a joghoz való hozzáférés szolgálatában. In: Zódi Zsolt (szerk.): Jogi technológiák. Digitális jogalkalmazás. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022. 259-274. o.

Szabó Endre Győző: GDPR, az új világ – Az Európai Unió általános adatvédelmi rendeletének alkalmazása hatósági szemmel. In: Szabó Endre Győző (szerk.): Az Infotörvénytől a GDPR-ig. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. 16-115. o.

Visegrády Antal: Jogi alaptan. Budapest, Menedzser Praxis Szakkiadó és Gazdasági Tanácsadó Kft, 2015. 11-61. o.

Wurman, R. S.: Information Anxiety. What to do when information doesn't tell you what you need to know. New York, Doubleday, 1989.

Passera, Stefania: Beyond the wall of contract text. Visualizing contracts to foster understanding and collaboration within and across organizations. = Aalto University Publication Series. Doctoral Dissertations 134/2017, 127-129. o.

Perry-Kessaris, Amanda: Legal Design for Practice, Activism, Policy and Research. Journal of Law and Society, 46(2), 2019. 185-210. o.

Wolff, A., Gooch, D., Caverio Montaner, J.J., Rashid, U., Kortuem, G. (2016). Creating an understanding of data literacy for a data-driven society. The Journal of Community Informatics, 12(3), 10-11. o.

Online: <https://openjournals.uwaterloo.ca/index.php/JoCI/article/view/3275/4298>

Internetes hivatkozások

Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság: Az információszabadságról.

<https://infoszab.hu/node/199>

Assan, Mahdi: Legal Design Meets Data Protection. How the use of design principles may aid compliance with data protection rules. 2019.

<https://medium.com/the-cyber-solicitor/legal-design-meets-data-protection-534586fd07ff>

Csöndör Kamilla: A dizájn eszköztára a jogban – hogyan sajátítsuk el a legal design adta lehetőségeket? 2024.

<https://arsboni.hu/a-dizajn-eszkoz-tara-a-jogban-hogyan-sajatitsuk-el-a-legal-design-adta-lehetosegeket/>

Csöndör Kamilla: Legal Design az adatvédelem területén. 2024.

<https://arsboni.hu/legal-design-az-adatvedelem-teruleten/>

Della Rosa, Frank: How IDC's Industry CloudPath & SaaSPath Surveys Can Inform Your Cloud/SaaS Strategy. IDC's Industry CloudPath and SaaSPath benchmark surveys deliver actionable data across 24 industries, 16 countries, and 15 enterprise application categories.

<https://blogs.idc.com/2019/09/04/how-idcs-industry-cloudpath-saaspath-surveys-can-inform-your-cloud-saas-strategy/>

Hagan, Margaret: Law by Design.

<https://lawbydesign.co/>

Innanen, Antti: Legal Design - A New Tool in the Lawyer's Toolbox? [Videó] YouTube, 2021. június 22.

<https://www.youtube.com/watch?v=m7oBC5g9eXU>

Kwok, Fei: A Legal Designer's Approach To Privacy Policies. 2021.

<https://feikwok.medium.com/a-legal-designers-approach-to-privacy-policies-9c7ea02f6772>

Latham & Watkins LLP: The Digital Services Act: Practical Implications for Online Services and Platforms.

<https://www.lw.com/admin/upload/SiteAttachments/Digital-Services-Act-Practical-Implications-for-Online-Services-and-Platforms.pdf>

Péterfalvi Attila - Eszteri Dániel: A személyes adatok büntetőjogi védelme Magyarországon és a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság kapcsolódó gyakorlata.

<https://real.mtak.hu/97033/2/P%C3%A9terfalvi%20-%20Eszteri.pdf>

Schilling, David Russell: Knowledge Doubling every 12 months, Soon Doubling every 12 hours. 2013.

<https://www.industrytap.com/knowledge-doubling-every-12-months-soon-to-be-every-12-hours/3950>

Felhasznált jogszabályok

AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2022/2065 RENDELETE (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg) (49)

AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2016/679 RENDELETE (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg) (39), 6. cikk. 1) (a), 7. cikk, 12. cikk (7)

AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2002/58/EK IRÁNYELVE (2002. július 12.) az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről („Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv”) (24)-(25), 5. cikk (3)

17/HU WP260 rev.01 A 29. cikk szerinti munkacsoport. Iránymutatás az (EU) 2016/679 rendelet szerinti átláthatóságról 6-11. pont

2011. Magyarország Alaptörvénye VI. cikk

9/1992. (I. 30.) AB határozat V. 3.

15/1991. (IV. 13.) AB határozat II.

NAIH-3195-11/2022 számú határozat I-II.